

REZULTATELE CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE PREVENTIVE DIN ORAȘUL IAȘI, PUNCTUL „CASA ROSENSTEIN/STERN” (STRADA PALAT, NR. 4 – STRADA TREI IERARHI)*

DE

GEORGE BILAVSCHI**, CĂTĂLIN HRIBAN**, LUDMILA BACUMENCO-PÎRNĂU**

Abstract:

The site is located in the „Princely Court” protected area (RAN Code 95079.04/ LMI IS-I-s-A-03504), at No. 4 Palat St. The total investigated area was 520 sqm. and was investigated by opening a single excavation unit (Cas. 13). The surrounding area was investigated in 2021-2022, (Ghica-Daniel House / Hotel St. Petersburg, Cas. 1-12). The excavation unearthed the foundations of the Rosenstein/Stern House, of crudely dressed limestone, bound with poor quality mortar, with discharge arches resting on deep cushions of compacted gravel. An isolated tomb was discovered NE of the foundations, dated by two coins from the first half of the 17th century. North of the tomb, two medieval ovens dug into the natural slope of the plateau were discovered. Based on the ceramic material identified in the filling of the two ovens, these two complexes can be dated to the 17th century. Very close to the NE limit of the foundations of the Rosenstein/Stern House and preceding these, the excavation revealed the remains of a wooden bulwark, consisting of tarred oak piles (~22×35 cm in section) driven into the post-medieval rubble layers at 2.10-2.35 m intervals. The piles supported a drainage channel, made of oak planks. The whole structure was covered in modern rubble and refuse.

Keywords: Iași; contract archaeology; Rosenstein/Stern House; grave; post-medieval bulwark; medieval pottery.

Terenul vizat de cercetări arheologice preventive se află în situl *Centru Istoric-Curtea Domnească Iași* (Cod RAN 95079.04/ LMI IS-I-s-A-03504), la adresa strada Palat, nr. 4 – strada Trei Ierarhi (Pl. I). Cercetarea arheologică din acest punct a fost realizată în baza Autorizațiilor de cercetare arheologică preventivă cu nr. 232/26.04.2021 și 393/18.06.2021, emise de Ministerul Culturii, responsabili științifici fiind George Bilavschi și Cătălin Hriban, arheologi experți în cadrul Institutului de Arheologie din cadrul Academiei Române-Filiala Iași¹. Cercetarea arheologică

* Lucrarea a fost elaborată în cadrul grantului Ministerului Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS – UEFISCDI (Bioarheologia tranziției de la Evul Mediu la epoca modernă la est de Carpați: orașe emergente din zona de contact dintre Occident și Orient), numărul de proiect PN-III-P4-PCE-2021-1180, în cadrul PNCDI III (membri G. Bilavschi, L. Pîrnău).

** Institutul de Arheologie, Academia Română-Filiala Iași; catalin.hriban@gmail.com, bilaskus@gmail.com, ludmila.pirnaeu@gmail.com.

¹ La cercetările arheologice preventive din punctul „Casa Rosenstein/ Stern” din Iași (str. Palat 4 - str. Trei Ierarhi) au participat George Bilavschi, Cătălin Hriban, Ludmila Pîrnău, Marian Lie și Andrei Baltag (Institutul de Arheologie, Academia Română-Filiala Iași).

preventivă a fost determinată de implementarea unui amplu proiect de revigorare urbană, pe care o mare companie privată l-a demarat începând cu anul 2018 în zona din proximitatea râului Bahlui, într-un areal delimitat de străzile Sf. Andrei, Iancu Bacalu, Trantomir, Buznea, Tănăsescu, Sf. Trei Ierarhi-Palat și Palat din municipiul Iași, județul Iași. Proiectul a presupus dezvoltarea unei zone ample de birouri, magazine și locuințe, dar și adaptarea structurii rutiere urbane din acest areal la noua realitate urbanistică, prin construirea unei bretele de circulație care să lege strada Palat de strada Sf. Andrei (vezi Pl. I).

Suprafața totală cercetată a fost de 520 m² și a fost investigată prin deschiderea unei singure unități stratigrafice denumită Caseta 13 (Cas. 13) și care reprezintă ultimul sector cercetat din cadrul proiectului demarat în anul 2018 (Pl. VIII). De altfel, o primă cercetare a zonei din imediata vecinătate a proprietății vizate (aflată spre est de Cas. 13), s-a desfășurat în cadrul unei ample cercetări arheologice preventive derulate în anii 2021-2022 în arealul fostelor case Ghica-Daniel/Hotel St. Petersburg².

Se știa încă de la faza de documentare teoretică faptul că, cel puțin în partea superioară a terenului pe care se va implementa proiectul, respectiv spre strada Palat, exista un potențial arheologic important, determinat de locuirea medievală din zonă și, apoi, de intervențiile urbanistice din secolele XVIII-XIX. Cercetările arheologice preventive din anii 2021-2022 au demonstrat această realitate.

Dezvoltarea în spațiu a cercetărilor arheologice preventive s-a conformat condițiilor speciale ale proiectului și ale coordonatelor spațiale în format STEREO '70 permise de la beneficiar. Perimetrul cercetat a fost abordat prin săparea unei casete, denumite convențional Cas. 13, în continuarea numerotării utilizate în campania 2021-2022 (menționată mai sus). Strategia de săpătură a urmărit în principal, printre altele, surprinderea și stabilirea stratigrafiei generale a zonei, precum și interceptarea contextelor, complexelor și a materialelor arheologice *in situ*. În campania anilor 2021-2022 au fost deschise 12 unități de cercetare (denumite Cas. 1 – Cas. 12), acest sector cercetat situându-se spre est de perimetrul investigat în mai-noiembrie 2022. Ultima casetă (Cas. 12; dimensiuni: 14 x 15 m) a fost deschisă în acest ultim sector cercetat, la nord de Cas. 13. Astfel, întreg perimetrul de la adresele Str. Palat, nr. 4 – str. Trei Ierarhi, afectat de proiectul de investiție menționat mai sus, a fost cercetat în proporție de circa 90% (a fost menținut doar un mal de pământ cu dimensiunile de 6 x 12,5 m, pentru a proteja zidul de susținere al terasei superioare a Bahluiului). Menționăm că acest element arhitectonic (după refacerile succesive din secolul al XX-lea) a fost realizat neglijent din piatră de calcar spartă, îngropată în mortar și are o grosime de doar 0,70 m. Ambele paramente, dar și structura acestuia au fost afectate de creșterea unei vegetații abundente (în special arbori), a cărei rădăcini au perforat zidul în numeroase locuri.

Evidențierea unor complexe arheologice a limitat săpătura mecanizată strict la decaparea stratului vegetal și a molozului generat de demolarea clădirii, fiind efectuate intervenții manuale pentru clarificarea intervențiilor antropice anterioare, taluzarea malurilor, răzuirea suprafețelor și observații asupra stratigrafiei sitului și a zonei.

În urma cercetărilor arheologice preventive din acest punct au rezultat 16 complexe și contexte arheologice încadrate cronologic, în Evul Mediu și epoca modernă.

După îndepărtarea molozului de la demolare au fost descoperite fundațiile clădirii Centrului cultural Sirian (fosta casă Rosenstein/Stern), dar și trotuarul din dale de beton care înconjură

² BILAVSCHI, BACUMENCO-PÎRNĂU 2023: 365-406.

clădirea la est și nord. S-a intervenit într-o primă etapă cu mijloace mecanizate pentru decaparea depunerilor de moloz și gunoi moderne (sfârșitul secolului al XIX-lea) și apoi manual, în straturi de 0,25-0,30 m grosime, acolo unde au existat încă umpluturi de moloz modern, respectiv cu răzuieli succesive, pentru evidențierea și cercetarea contextelor și complexelor arheologice. Argila galbenă, sterilă din punct de vedere arheologic, a fost interceptată la -1,55 m față de nivelul actual de călcare la limita de nord-est a casei, săpătura coborând până la -4,60 m la limita de sud-vest a casei, unde a fost interceptată huma gri-albăstruie și pânza freatică. Fundațiile au fost construite din piatră de calcar fasonată sumar, legată cu mortar de slabă calitate, fiind prevăzute cu arce de descărcare sprijinite pe perne adânci din pietriș compactat pe un sol însă format din depuneri succesive de straturi de pământ de umplutură cu consistență scăzută. Dezvelirea fundațiilor a arătat existența unui număr mare de fisuri verticale și diagonale, cauzate cel mai probabil de tasarea pământului și, cel mai probabil, de numeroasele cutremure din ultimii 100 de ani. Fundațiile au fost săpate în molozuri și gunoi urban post-medievale, tasate inegal, într-o zonă cu infiltrații puternice din pânza freatică (Pl. IX, XI-XII).

În centrul suprafeței delimitate de fundații a fost descoperit un pilon masiv de cărămidă legată cu mortar dur din ciment, piramidal, adâncit dincolo de nivelul infiltrațiilor din pânza freatică. Localizarea și maniera de construcție sugerează utilizarea acestuia ca bază solidă pentru consolidarea centrului casei (Pl. XII.b).

Friabilitatea fundațiilor a făcut necesară demontarea acestora doar după curățarea, măsurarea, descrierea tehnicii de construire și de conservare a zidurilor, înregistrarea planimetrică și fotografiere acestora, datorită necesității continuării cercetării în adâncime, în condiții de siguranță, până la epuizarea nivelurilor de intervenție antropică.

Condițiile stratigrafice au arătat că panta și solurile naturale au fost acoperite cu pământ extras din lucrările de construcții din zona viitoarelor case Ghica/Daniel (Hotelul St. Petersburg), zona fiind apoi utilizată ca vărsătoare de moloz și gunoi în toată epoca medievală târzie și modernă, până la ridicarea Casei Rosenstein (~1908). Aceste depuneri conțineau, pe lângă pământ extras din fundații, resturi de demolare cu fragmente de lipitură arsă, piatră și cărămidă sparte, oase de animale, fragmente ceramice rulate, tăciuni și, în straturile superioare, bucăți de beton armat și fragmente metalice amorfe, sticle, recipiente din plastic și fragmente textile.

Deși unul din obiectivele cercetării preventive a fost elucidarea relației dintre casa Stern și zidul de sprijin situat la sud-est de aceasta, pericolul prăbușirii zidului ne-a împiedicat să prelungim caseta 13 până la acesta. Astfel, intervalul de 6 m lățime dintre latura de sud-est a casei și zid nu a fost excavat, acest segment va fi supravegheat arheologic doar dacă se va interveni în acest perimetru. La momentul începerii săpăturii, zidul de sprijin prezenta numeroase fisuri, iar în unele locuri paramentul sudic era complet desprins de miezul din spărtură de piatră turnată cu mortar de slabă calitate, existând pericolul prăbușirii din cauza vibrațiilor. Deformarea în timp a zidului de sprijin, datorate tasării diferențiate a solului eterogen, a permis infiltrarea apei din versant în structura zidului, accelerând deteriorarea acestuia. Astfel, datorită acestor factori și, mai ales, a refacerilor succesive din secolul al XX-lea, consolidarea și prezervarea acestuia este practic imposibilă. În plus, infiltrațiile de apă și vegetația arboricolă cățărătoare a provocat fisuri profunde și grave până spre zona mediană și chiar inferioară a zidurilor, ceea ce a determinat și accelerarea procesului de deteriorare a structurii acestora.

La nord-est de fundațiile casei Stern a fost descoperit un mormânt izolat (Pl. X), datat cu două monede din prima jumătate a secolului al XVII-lea (Pl. XXIV,1-2). Acest mormânt prezintă o

situație deosebită, foarte interesantă. În primul rând, nu au fost descoperite contururile gropii, ceea ce sugerează că decedatul a fost așezat pe solul natural de la capătul versantului și acoperit cu pământ rulat. Scheletul este orientat nord-vest – sud-est, iar postura arată depunerea intenționată, întins, cu privirea spre sud-est și palmele pe stern. Mormântul a fost tăiat de o groapă modernă, astfel încât îi lipsesc complet membrele inferioare.

Cele două monede au fost descoperite pe nivelul de așezare a decedatului, fără a avea o conexiune imediată cu scheletul, dar suficient de corelate pentru a oferi o datare relativă complexului.

- 1) *solidus* polonez (AR; 0,756 g; 17x16 mm; 11h; foarte slab conservată; tocită; ruptă la margine) emis de Zygmunt III Waza (1587-1632) la Ryga în 1613 și
- 2) denar (Bi, suberată; 0,296 g; 15x14 mm; 7h; foarte slab conservată; ruptă în interior și la margine), emis de Rudolf II (1576-1608) la Kremnitz (pe rv. marca [...] – B; anul 1580/81)³.

La nord de mormânt au fost descoperite două cuptoare, săpate în versantul natural al platoului, reprezentând cel mai probabil instalații de încălzit/gătit (Pl. XVI-XVIII), datând cel mai probabil în veacul al XVII-lea. Menționăm că în Cas. 11 (investigată în 2021), aflată la circa 8 m spre est de aceste instalații recent descoperite a mai fost investigat un cuptor similar, aflat în conexiune cu un complex de locuire cu material arheologic specific secolului al XVII-lea. Materialul ceramic fragmentar și sporadic, ca și relația stratigrafică cu celelalte complexe din apropiere datează cuptoarele cel mai târziu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Cele două cuptoare au fost surprinse în profilul nord-estic al casetei și prezentau o anvelopă puternic calcinată, fiind umplute cu sol calcinat, cenușă și fragmente din cupola prăbușită, precum și cu fragmente ceramice specifice culturii Cucuteni (două fragmente) și, în special, din secolul al XVII-lea.

În imediata apropiere a limitei de nord-est a fundațiilor casei Rosenstein, la circa -2,50-2,95 m față de actualul nivel de călcare, au fost interceptate resturile unei amenajări de susținere a pantei platoului, care este anterioară casei Rosenstein/Stern. Aceasta consta din piloți din stejar cătrăniți (~22x35 cm în secțiune), înfiți în straturile de moloz postmedieval, dispuși liniar, la intervale de 2,10-2,35 m, pe direcția sud-est – nord-vest (urmând cel mai probabil curbele de nivel și direcția pantei la un moment dat). Piloții susțineau un jgheab din scânduri de stejar, în amonte, cu rol, probabil, de dren, fiind încă parțial funcțional (Pl. XIII-XV). Aliniamentul era perpendicular pe axul pantei naturale și a fost săpat și apoi îngropat în molozuri și gunoi postmedievale, fiind în timp acoperit de depuneri moderne, peste care a fost construită locuința de la începutul secolului al XX-lea.

Din toate straturile depuse peste solul negru natural (humusul medieval) au fost colectate un număr mare de fragmente ceramice rulate, specifice perioadei moderne (secolele XVIII-XIX). Fragmentele ceramice medievale târzii și moderne timpurii (secolele XVI-XVII și XVIII) au fost recuperate din umpluturile gropilor din parte de nord-est a casetei (Pl. XXVII).

COMPLEXE ARHEOLOGICE

Cx. 1. Groapă cu funcționalitate incertă, surprinsă tangențial în profilul de nord-est, în apropierea colțului sudic al casetei. Este o groapă de dimensiuni mari (3,60 m lungime maximă surprinsă pe profil), săpată de la baza nivelării cu moloz de secol XX și adâncită până la -1,90 m față

³ Determinarea pieselor numismatice a fost făcută de drd. Andrei Baltag (Institutul de Arheologie din Iași).

de nivelul de călcare actual. A fost umplută cu molozuri cu multă cărămidă și fragmente de tencuieli cu var și nisip și cu pământ brun purtat cu puține fragmente ceramice rulate. Groapa a fost secționată de șanțul Cx. 4.

Cx. 2. Mormântul M1. Acest complex a fost identificat doar în momentul în care craniul scheletului a fost descoperit la răzuirea fundului casei. Nu a fost identificat un contur de groapă funerară. Decedatul fusese așezat pe spate, având orientare nord-sud, cu capul la nord și cu mâinile pe piept și palmele pe stern. Scheletul zăcea pe un strat foarte subțire de pământ cenușiu purtat, imediat deasupra argilei galbene sterile, la -1,60 m față de nivelul actual de călcare. Jumătatea de sud a mormântului a fost secționată de o groapă modernă (Cx. 8), care a distrus partea inferioară a scheletului (lipsesc membrele inferioare ale defunctului) (Pl. X). Mormântul nu avea inventar, din solul care acoperea resturile scheletului fiind recuperate câteva fragmente ceramice rulate, atipice, similare ceramicii de secol XVI-XVII. Din imediata apropiere (la 35 cm, respectiv 50 cm vest de craniu) a mormântului au fost recuperate două monede, un denar unguresc de la sfârșitul secolului al XVI-lea și un solidus polonez din primul sfert al secolului al XVII-lea. Persoana îngropată era o femeie de 35-40 de ani, analiza antropologică a scheletului fiind efectuată de dr. Vasilica-Monica Groza de la Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” al Academiei Române, Filiala Iași, publicată în prezentul volum⁴.

Cx. 3. Groapă circulară, cu destinație menajeră, cu diametrul de 0,80 m, de formă cilindrică, săpată de la partea superioară a depunerilor postmedievale, adâncită ușor în argila galbenă, până la -1,65 m față de nivelul actual de călcare. Partea superioară a gropii a fost surprinsă la aproximativ 0,55 – 0,60 m față de nivelul actual de călcare. Groapa era umplută cu pământ brun purtat, cu multe oase de animale și numeroase fragmente ceramice rulate, de variate tipuri, databile în secolele XVII-XIX.

Cx. 4. Este vorba despre un șanț modern, având orientarea NNV-SSE. Acest șanț este rectiliniu, cu o lățime de 0,90 m și profil transversal ușor trapezoidal, lățit la partea superioară. A fost surprins pe o lungime de aproape 8,0 m. Deși corespunde structural cu șanțurile moderne de utilități săpate cu excavatorul, nu au fost identificate conducte sau cabluri în interiorul acestuia. Din pământul de umplutură, amestecat cu moloz modern și gunoi rulat, au fost recoltate relativ puține fragmente ceramice moderne, purtate. Una din ipoteze este că a fost săpat pentru a servi ca adăpost antiaerian domestic în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Cx. 5. Groapă cu rol nedeterminat, având destinație menajeră. Această groapă a fost surprinsă tangențial în profilul sud-estic al casei 13, având deschiderea de 1,50 m. Groapa a fost documentată între -1,25-1,85 m.

Cx. 6, 7. Gropi de extracție a argilei, săpate în versant, umplute cu gunoi menajer și molozuri moderne. Aceste gropi au contururi neregulate, fiind probabil săpate oblic în coasta dealului și adâncite circa 0,60-0,80 m în argila galbenă pentru exploatarea lutului. La ieșirea acestora din uz au fost umplute cu pământ brun purtat, care conținea și oase de animale și fragmente ceramice medievale (secolele XVI-XVII) și moderne (secolele XVIII-XIX).

Cx. 8. Groapă de formă circulară, cu funcționalitate incertă, dar cu destinație menajeră. Groapa avea diametrul de 1,30 m, avea aspect cilindric și a fost săpată de la partea superioară a depunerilor postmedievale, fiind adâncită mult în argila galbenă, la circa -1,90 m față de nivelul actual de călcare. Groapa a fost umplută cu pământ brun purtat, amestecat cu multe oase de animale

⁴ GROZA *et al.* 2023: 260.

și numeroase fragmente ceramice rulate, de variate tipuri, databile în secolele XVII-XIX. Acest complex secționa partea de sud a mormântului (Cx. 2).

Cx. 9, 10, 11. Gropi aproximativ circulare, săpate cel mai probabil pentru extracția argilei, fiind umplute la ieșirea acestora din uz cu gunoi menajer și molozuri moderne. Aceste gropi au margini ușor neregulate și au fost adâncite circa 0,50-0,60 m în argila galbenă. Au fost umplute cu pământ brun purtat, amestecat cu oase de animale și fragmente ceramice postmedievale (secolele XVI-XVII) și moderne (secolele XVIII-XIX).

Cx. 12, 13. Gropi de par circulare, cu diametru de aproximativ 0,50 m, legate de o fază mai veche a amenajării de susținere și drenare a versantului cu stâlpi, grinzi, pari și scânduri din lemn de stejar. Aceste gropi se adânceau circa 15-20 cm în huma cenușie și au fost săpate de la fața depunerilor moderne (circa -1,25 m față de nivelul actual de călcare). Au fost umplute cu pământ purtat, cu foarte puține fragmente ceramice rulate, de mici dimensiuni.

Cx. 14. Piloții și jgheabul amenajării de susținere și drenaj a versantului. Piloții din stejar au secțiunea rectangulară (22×32 cm) și sunt înfiți adânc, prin depunerile postmedievale, în huma cenușie. Piloții erau aliniați pe direcția NNE-SSV, perpendicular pe axul pantei, și înfiți la intervale de aproximativ 2,10-2,20 m (practic lungimea unui stânen). În amonte de aliniamentul de piloți a fost amenajat un jgheab din scânduri de stejar, atașat de piloți cu cepuri din lemn. Scândurile aveau lățimea cuprinsă între 22 și 26 de cm, grosimea de aproximativ 3 cm, iar lungimea maximă conservată era de 1,60 m. Stratigrafia complexului indică faptul că piloții și jgheabul au fost construite într-un șanț săpat de-a curmezișul pantei, consolidând astfel povârnișul versantului și preluând apa care izvorăște de la acest nivel și drenând-o către pârâul care curgea la baza terasei. La curățarea complexului a fost observată apa izvorând de la fața stratului de humă cenușie și acumulându-se în fragmentele de jgheab rămase (Pl. XXI.2).

Cx. 15. Cuptor medieval, conservat parțial în profilul estic al casetei 13. Cuptorul avea forma aproximativ circulară în plan, cu un volum aproximativ hemisferic, excavat în versantul platoului, având gura de alimentare (care nu s-a păstrat) în aval. În plan, cuptorul avea o formă aproximativ circulară, cu un diametru interior estimat de 1,20 m, pereții conservându-se pe o înălțime de 10-12 cm. Podeaua orizontală și pereții păstrați erau puternic calcinați, argila fiind înroșită și întărită pe o grosime de 4-6 cm (pereți), respectiv 10 cm (podea). Interiorul era umplut cu resturi prăbușite din bolta și pereții cuptorului, cenușă, sol calcinat și pământ purtat, cu foarte rare fragmente ceramice rulate, de mici dimensiuni (câteva fragmente ceramice specifice orizontului cultural Cucuteni B și ceramică roșietică cu smalt verzui tipice secolului XVII) (Pl. XVI-XVIII). Absența totală din interiorul cuptorului a unor amenajări de susținere indică faptul că acesta era folosit cel mai probabil la gătit (cuptor de copt pâinea/incălzit alimentele, folosit temporar), iar nu pentru ars ceramică.

Cx. 16. Cuptor medieval, conservat parțial în profilul estic al casetei 13. Cuptor similar constructiv și dimensional cu cel descris puțin mai sus (Cx. 15), conservat într-o mult mai mică măsură, fiind distrus parțial de groapa Cx. 1. Foarte probabil cele două cuptoare sunt contemporane și au avut o funcționalitate strict domestică.

STRATIGRAFIA UNITĂȚII DE CERCETARE

Săpătura arheologică a ajuns în această unitate de cercetare până la cota de adâncime -3,50-6,10 m (spre vest și sud) și -1,70-2,20 m (spre vest și nord), în funcție de înclinația inițială a pantelor și încercările de terasare și de extindere a platoului spre vest prin încărcări succesive cu pământ rulat

(Pl. XIX-XX). Pe profilul sud-estic se pot observa atât curgerea pantelor spre vest, spre marginea terasei, precum și nivelul de adâncime la care se află lutul galben steril din punct de vedere arheologic (surprins la -2,40 m, respectiv, la -5,30 m spre vest, față de nivelul actual de călcare). Pe profilul sudic au fost surprinse mai multe straturi de umplutură cu pământ de culoare maroniu-închis, amestecat cu lentile de sol cenușiu-închis, fâșii de lut intercalate cu bucăți de chirpici roșietici și cu intruziuni de cărbune. Din compoziția acestora nu lipsește cărămida spartă. La -1,10 m se observă o lentilă de galben amestecat cu moloz și cu pământ maroniu-deschis, acesta reprezentând nivelul de călcare al casei care a funcționat în această zonă. Stratul consistent de deasupra reprezintă depunerile din ultimul deceniu. Între -0,90/-1,0 m spre est și -4,20 m se observă un strat consistent de umplutură cu pământ maroniu-închis, amestecat cu lentile din lut galben și pigmenți de chirpici arși, cărbune și bucăți de mici dimensiuni de cărămidă. Această umplutură curge dinspre est spre vest urmând cel mai probabil curbele de nivel (înclinația pantelor) sau o adâncire artificială, creată de oameni. Astfel, acest strat a fost interceptat între -0,90/-1,0 m și -2,45 m spre est și coboară până la -4,20 și chiar mai mult spre capătul vestic, unde suprapune un strat cenușiu-închis de lut fosilizat, cu aspect de nămol, provenind cel mai probabil de la umezirea excesivă a straturilor din cauza izvoarelor subterane și a canalizărilor care se deversau în această zonă. Scurgerile fluidelor spre zona inundabilă din fosta luncă a Bahluiului erau asigurate prin câteva conducte din fier/fontă, ale căror capete au fost surprinse într-un mic sondaj efectuat la baza unui picior de sprijin al zidului de susținere a întregii terase (la capătul estic al SII din zona străzilor Sf. Andrei-Trei Ierarhi, areal cercetat arheologic în anii 2021-2022). Aceste conducte aveau menirea de a capta apele din spatele zidului pentru a le duce mai departe, spre lunca Bahluiului. Cu toate acestea, credem că în spatele acestui zid, construit din piatră și, refăcut parțial din cărămidă în secolele XIX-XX, se adunau cantități mari de apă provenite de la ploile care cădeau în anotimpurile specifice (primăvara, toamna), de la prezența din abundență a izvoarelor subterane și de la canalizările care deserveau întreg spațiul locativ din vecinătate și care deversau conținutul în spatele acestui zid de susținere. La -4,50 m, fundul casei s-a umplut cu apă. De asemenea, solul interceptat între -4,50 și 6,10 m indică prezența apei la aceste adâncimi.

MATERIALUL ARHEOLOGIC

Ceramica. În urma cercetărilor arheologice întreprinse în acest sector al viitoarei străzi care va lega zona Sf. Andrei de partea superioară a terasei (intersecția străzilor Palat, A. Panu cu B-dul Ștefan cel Mare și Sfânt) a fost descoperită și recuperată o cantitate apreciabilă de material arheologic datând din perioada eneolitică (cultura Cucuteni), din perioada evului mediu (secolele XVI-XVII) și din epoca modernă (secolele XVIII și XIX) și contemporană (Pl. XXVII)⁵. Din păcate, foarte puține artefacte au fost recuperate *in situ*, cele mai multe fiind antrenate în pământul rulat/purtat și depus în ultimii 300 de ani în acest perimetru pentru a lărgi marginea vestică a terasei superioare a Bahluiului.

Astfel, din gropile cu destinație menajeră și din umplutura celor două cuptoare au fost recuperate părți ale unor recipiente din lut aparținând secolelor XVII, XVIII și XIX. Acest material arheologic a fost antrenat cu pământul de umplutură al gropilor cu funcționalitate inițială incertă (probabil gropi pentru extragerea lutului). Se cunoaște faptul că toate acțiunile utilitare din zonă,

⁵ BILAVSCHI, BACUMENCO-PÎRNĂU 2023: 365-406.

inclusiv, lucrările de refacere și extindere a Curților Domnești de la Iași sau ale Palatului Administrativ, din secolele XVII, XVIII și XIX, au generat cantități mari de moloz și pământ care a fost depus pe marginea terasei superioare a Bahluiului cu scopul de a extinde platoul în detrimentul pantelor care coborau spre fosta luncă inundabilă a Bahluiului.

Ceramica secolului al XVII-lea este reprezentată de fragmente ale unor vase din pastă roșietică sau cenușie, cu pereții subțiri, pasta omogenizată, arsă complet, provenind de la oale cu și fără toartă, decorate cu incizii orizontale, dar și cu motive circulare, pictate cu vopsea roșie. Buzele acestor recipiente sunt înalte (puternic evazate), subțiri și simple (unele recipiente au o șanțuire interioară pentru capac). Un segment important îl reprezintă ceramica din pastă albă din „pseudo-caolin”, smălțuită doar în partea superioară (pe buze) sau numai în interior cu un smălț de culoare maroniu-gălbui, verde-oliv, verde-deschis sau verde-gălbui. Corpul acestor vase era decorat cu incizii orizontale sau pictate cu humă roșie, fiind trasate doar în zona umerilor. Sunt înregistrate dimensiuni diferite ale vaselor (diam. gurii = 0,18/0,22/0,24 m; H = 0,16/0,18/0,22/0,26 m). La fel de importante pentru această perioadă sunt descoperirile de sfeșnice cu picior înalt și cu farfurioare sau baze evazate de sprijin (smălțuite cu smălț verde deschis la culoare sau cu galben) (Pl. XXVII.3-4). De asemenea, au fost identificate fragmente de cahle cu decor traforat, cu ornamente geometrice și florale/vegetale, sub forma reprezentărilor de lujeri și crini (Pl. XXVI). O categorie aparte o reprezintă importurile de ceramică otomană de Iznik (secolele XVI-XVII și XVIII) (Pl. XXV.1-3,5). Din două gropi au fost recuperate părți ale unor vase din porțelan oriental (farfurii, ceșcuțe, castroane, boluri, farfurii micuțe de cafea etc.). Acolo unde materialul numismatic lipsește, aceste mici fragmente au rolul de a data destul de bine complexele închise.

Ceramica din secolele XVIII și XIX se evidențiază prin bogăția fragmentelor descoperite și a varietății formelor, fiind acoperite practic toată gama ceramicii de bucătărie. Pasta din care au fost confecționate aceste vase (cu foarte mici excepții) este de bună calitate, arderea fiind completă în majoritatea situațiilor. Smălțul de pe vase (acolo unde este cazul) este de bună calitate (de culoare verde-oliv, maro, galben-maroniu sau alb). În plus, alături de vesela de bucătărie au fost descoperite și fragmente de la lighene (cu diam. max. de 0,45/0,50 m), oale de noapte, sfeșnice și câteva părți ale unor cahle smălțuite. Toate aceste fragmente aparțin unor vase de producție internă și, cel mai probabil, locală. Evident, cele mai interesante piese provin de pe calea importurilor de ceramică otomană (secolele XVIII și XIX) și occidentală (germană, franțuzească și englezească; secolele XIX-XX). Alături de olăria de bucătărie și de uz cotidian, o gamă aparte de produse de lux, apoi de consum intensiv, o reprezintă categoria pipelor din lut pentru fumat. Din unele complexe, dar și din pământul rulat au fost recuperate câteva pipe, toate fiind de tradiție/manufactură turcească (sec. XVIII-XIX) (Pl. XXIV.3-5,7).

Tot în categoria olăritului, dar de data asta, a celui utilitar, se înscrie și confecționarea tuburilor ceramice pentru obținerea conductelor pentru aducțiunea de apă în orașul Iași, în perioada secolelor XVII-XIX. Astfel, în timpul investigațiilor din Cas. 13 au fost identificate câteva tuburi și fragmente de olane ceramice, datând din secolul al XIX-lea. Unele dintre acestea poartă ștampila producătorului. Este cazul a trei tuburi ceramice smălțuite cu smălț maroniu, de bună factură, care au conservat marca fabricii de conducte din ceramică Franz Hensmann din Köln, care a funcționat începând cu jumătatea secolului al XIX-lea. Din păcate, cele trei elemente (lungime = 45 cm, diam. = 15,5 cm) au fost descoperite în stare fragmentară și în poziție secundară, dar făceau parte cu certitudine din sistemul de aducțiune a apei, dezvoltat în această zonă în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

Obiectele din fier. Alături de ceramică, din complexele cercetate au fost prelevate și părți ale unor obiecte din fier. Cele mai multe artefacte provin însă din pământul rulat, fiind datate în secolele XVIII-XIX și XX. Astfel, au fost recuperate părți ale unor obiecte/unelte din fier: zăvoare, întăritoare de poartă/ușă, cuie/piroane/caiele pentru potcovit, potcoave de cai/boi/cizme (încălțăminte pentru oameni), zale de lanț, precum și alte bucăți din fier foarte oxidate, care aparțin unor obiecte încă neidentificate etc.

CONSIDERAȚII FINALE

Datele deținute până în prezent ne determină să considerăm că zona a fost locuită aproape continuu din Eneolitic (dată fiind așezarea Cucuteni B, care ocupa un areal întins, de la Hotel Europa și până în apropierea Podului Roș⁶, precum și descoperirile recente de complexe aparținând acestui orizont cultural, în imediata vecinătate a perimetrului casei 13), până în Evul Mediu și perioada modernă. Cu toate acestea, terenul a fost afectat de intervenții antropice masive în perioada modernă și contemporană.

Cercetările arheologice realizate în imediata proximitate a zonei vizate de acest proiect în anii 1950-1960, 1980-1990 și 2000-2018 au scos la iveală peste 60 de puncte/complexe arheologice datând din veacurile XIV-XV, XV-XVI, XVII, XVIII și XIX. Prin urmare, chiar pe platoul din fața Palatului Culturii și spre marginea terasei inferioare a Bahluiului au fost descoperite urme și artefacte specifice culturii Precucuteni (str. Palat; un nivel consistent de locuire, cu fragmente ceramice cu decor din motive spiralice incizate, asociate cu impresii în formă de puncte), Cucuteni B (str. Palat, Halele Centrale, str. Anastasie Panu, Hotel Europa), din secolul al IV-lea (săpături pe platoul Palatului Culturii; ceramică lucrată la roata înceată sau medie, din pastă fină și zgrunțuroasă) și din veacurile XIV, XV-XVI și XVII (săpăturile de la Curțile Domnești au evidențiat mai multe faze ale incintelor interioare și exterioare; ceramică neagră de secolul al XIV-lea specific olăriei moldovenești documentate la Suceava, Baia etc.)⁷. În plus, investigațiile arheologice de la Curțile Domnești-„Palas” derulate pe parcursul anilor 2007-2009 au scos la iveală zona gospodărească princiară, cu părți ale grajdurilor domnești și ale locuințelor slujitorilor și gardienilor, iazul cu amenajările aferente și porțiuni ale zidului de fortificație din secolul al XVII-lea (zidul de incintă exterioră), precum și o mare necropolă din secolele XV-XVII.

În ceea ce privește informațiile punctuale despre zonele pe care s-a intervenit prin cercetări arheologice preventive între 2021-2022 (un perimetru extins care întinde de la strada Sf. Andrei și până la intersecția străzii Palat cu bulevardele Anastasie Panu și Ștefan cel Mare și Sfânt), dispunem, cel puțin pentru parcela situată în partea superioară, pe terasa din preajma Școlii „Gh. Asachi”, de informații prețioase. În primul rând, zona țintă are un potențial istoric și arheologic deosebit datorită amplasării în nucleul vechiului târg medieval al Iașilor, dezvoltat îndeosebi începând cu secolul al XVI-lea, în timpul domniilor lui Alexandru Lăpușeanu și Petru Șchiopul și, în vremea lui Vasile Lupu (sec. XVII), în apropierea Curții Domnești din Iași.

⁶ Vezi STRATULAT, ȚURCANU, SOLCAN, 2013; BODI, SOLCANU, BEJENARU 2018: 61-84.

⁷ Vezi cercetările arheologice realizate în cuprinsul orașului Iași la ANDRONIC 1961: 271-282; ANDRONIC, NEAMȚU 1965: 247-254; ANDRONIC, NEAMȚU, DINU 1967: 169-285; ANDRONIC 1986; PUȘCAȘU, PUȘCAȘU 1983: 29-62; PUȘCAȘU 2018a: 141-196; PUȘCAȘU 2018b: 7-26; PUȘCAȘU, PUȘCAȘU 2011: 309-364; GHERMAN, ȚURCANU 1998: 101-114; GHERMAN 2022: 779-796; CHEPTEA 1995: 270-281; CHEPTEA 2005: 9-61; HRIBAN 2012; BILAVSCHI, BACUMENCO-PÎRNĂU 2023: 365-406 etc.

Din documentele istorice și cartografice păstrate, actuala stradă Palat, poate fi localizată cu ușurință în perimetrul vechiului târg. Istoria străzii Palat poate fi deslușită încă din secolul al XVII-lea, când aceasta era cunoscută sub denumirea de „Ulița Gunoiului Gospod”⁸. În secolul al XVIII-lea, probabil din timpul lui Mihai Racoviță (a treia sa domnie, 1715-1726), era cunoscută ca „Podul Spânzurătorilor”, denumire ce amintește de „furcile” înălțate pentru pedepsirea tâlharilor, amplasate pe această uliță de la intrarea principală în Curtea Domnească⁹. În secolul al XIX-lea, după reconstruirea reședinței domnești de Alexandru Moruzi (1804-1806), aceasta s-a numit „Ulița Palatului Domnesc”¹⁰. De asemenea, din notițele trecute pe planul orașului din 1844, întocmit de J. Rasek¹¹, aflăm că „Ulița Palatului Gospod”, adică str. Palat, era inclusă în lista „Ulițelor paveluite” (pavate) și avea circa 86 2/8 stânjeni¹².

În partea de jos a terasei era iazul Curții Domnești, despre care C. C. Giurescu considera că exista încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea¹³. În susținerea acestei idei stau mărturie informațiile transmise de călătorul englez John Newberrie, care a vizitat capitala moldavă în anul 1582, și a notat că „la sud-vestul orașului este un lac mare și pe țărmul cel mai îndepărtat al lacului se află o mănăstire mare”¹⁴. Însă, pe la începutul secolului al XIX-lea se pare că fostul iaz domnesc dispăruse, dispariție pusă pe seama lucrărilor de asanare și regularizare a cursului râului Bahlui din anul 1833¹⁵.

Pe planurile, întocmite de J. Bayardi (1819), Fr. Peytavin (1857) și de G. Bejan (1896-1900), se poate observa că în capătul bulevardului „Ștefan cel Mare” (chiar în fața Palatului Culturii de astăzi), în parcul amenajat în apropierea Școlii „Gh. Asachi”, unde au fost executate și cercetări arheologice preventive în anii 2021-2022, este reprezentată Casa Ghica/Daniel-Hotel St. Petersburg (Pl. II-IV). Nici una dintre corpurile de clădiri care au aparținut familiei boierului Ghica nu mai există astăzi, în subsol păstrându-se doar parțial fundațiile acestora. Clădirea cu anexele sale au fost vândute familiei de bancheri Daniel. În aceste case s-a mutat Hotelul St. Petersburg, deținut de antreprenorul german Conrad Regensburg. Informațiile documentare ne transmit că în primăvara anului 1848, firma „St. Petersburg” se instalase în casele bancherului Michael Daniel, aflate în apropierea Palatului Administrativ¹⁶.

Zona supusă cercetărilor arheologice preventive se află pe marginea terasei superioare a Bahluiului, râu care se revărsa și își schimba adesea cursul, urmând un traseu sinuos¹⁷. Partea de jos a terasei era deseori inundată de apele Bahluiului și devenea o zonă mlăștinoasă, cu multe bălți și iazuri, dar reprezenta și o sursă de mirosuri greu de suportat mai ales în anii cu veri toride. Aceste emanații pestilențiale otrăveau aerul respirat de locuitorii târgului medieval și modern și puteau

⁸ IFTIMI 2008: 59.

⁹ IFTIMI 2008: 59.

¹⁰ IFTIMI 2008: 59.

¹¹ IFTIMI 2008: 59-60; S. IFTIMI 2019: 216.

¹² Este unitatea de măsură folosită la realizarea acestui plan și avea în jur de doi metri (vezi STOICESCU 1971: *passim*).

¹³ GIURESCU 1964: 151-152.

¹⁴ *Călători străini*, II, 1970: 517.

¹⁵ GIURESCU 1964: 152.

¹⁶ PĂUNEL 1939: 38-39; SIBECHI 1980: 399-401; UNGUREANU 1968: 53-55; BOTEZ, PRICOP 1989: 34-36; IFTIMI 2016: 115; IFTIMI 2020: 43-46; IFTIMI, ICHIM 2016: 125-131; BILAVSCHI, BACUMENCO-PÎRNĂU 2023: 365-366.

¹⁷ APĂVĂLOAEI 2010: 141-153; APĂVĂLOAEI 2017: 155-188.

genera inclusiv epidemii. Călătorii străini care au poposit la Iași pentru o scurtă sau mai lungă perioadă au descris destul de sugestiv aceste realități. Astfel, la 1837, August Labatut descria șesul Bahlului ca fiind „o mlaștină urâtă și răspânditoare de friguri”¹⁸. De asemenea, consulul Prusiei în capitala Moldovei Johann Neigebaur consemna pe la 1845 că malurile Bahluiului erau pline de bălți lipsite de vegetație arboricolă¹⁹. Domnul Moldovei Mihail Sturdza a fost cel care a întreprins cele mai ample și diverse lucrări de regularizare a cursului Bahluiului și a râului Nicolina, pentru asanarea mlaștinilor și prevenirea inundațiilor. Totodată, s-a realizat pe alocuri și o înălțare a malurilor pentru a preîntâmpina inundațiile (cu aspect de diguri), precum și deschiderea unor canale pentru scurgerea apelor și irigarea terenurilor cultivate în valea râului Bahlui²⁰. Abia prin 1910 s-a realizat o sistematizare eficientă a malurilor Bahluiului, asigurându-se și regularizarea cursului acestuia. Aceasta nu a putut evita masivele inundații din 1932, când vechiul șes inundabil al Bahlului a fost din nou acoperit de ape. Odată cu extinderea orașului în secolele XVII-XVIII, pe terasa luncii inferioare a Bahluiului, s-au construit case și dughene, mai ales în secolul al XVIII-lea.

Din proximitatea zonei studiate făcea parte și așa-numita Mahala a Feredeilor, pe care erau amenajate băile (comunale turcești și evreiești)²¹, în timp ce la limita mahalalei Calicilor (spre nord) se stabiliseră tâlpălarii, care și-au construit tăbăcăriile în șesul inundabil al râului Bahlui pentru a-și derula activitățile lor. Referindu-se la zona noastră de interes în cunoscuta monografie a orașului, N. A. Bogdan amintește că Mahalaua Calicimii se afla lângă Mahalaua Treisfetitelor și Mahalaua Sf. Andrei, care erau locuite îndeosebi de fierari, căldărari, clopotari, țigani mănăstirești, dar și de greci, bulgari și ruși²².

Prin urmare, până la mijlocul secolului al XIX-lea, vechiul târg al Iașilor, în general, și zona studiată, în particular, era organizat în „mahalale, cartiere, suburbii, cvartaluri, despărțiri sau secții polițienești, în zone comunale, și într-un mare număr de ulițe, poduri sau strade, stradele, fundacuri etc.”²³. Anumite schimbări intervin odată cu demararea programului de sistematizare și modernizare urbană promovat prin Regulamentului Organic (1832). Însă, un contract încheiat pentru organizarea stradală datează abia din anul 1849. Documentul specifică criteriile de ordonare a numerelor, casele din partea dreaptă a străzilor primind numere pare, iar cele din partea stângă primind numere impare²⁴.

Din izvoarele cartografice și sursele documentare aflăm informații prețioase referitoare la amplasamentul studiat. Astfel, pe planul orașului Iași realizat de J. Bayardi (1819; v. Pl. II) se poate observa că perimetrul cercetat este situat pe panta abruptă a râpei, practic în afara buzei versantului estic al platoului Curtii Domnești/Palatului Administrativ din Iași. Însă, pe planul orașului întocmit de inginerul Fr. Peytavin în 1857 (Pl. III), se observă că perimetrul proprietății studiate se afla în interiorul acestui platou, care a beneficiat de extinderea spre est a acestuia prin depozitarea de molozuri și construirea unui zid masiv de sprijin, cu contraforți, vizibil pe acest plan (partea refăcută a acestui element arhitectonic de consolidare a marginii terasei fiind vizibil și în prezent). Pe planul

¹⁸ *Călători străini*, s.n., VIII, 2013: 712.

¹⁹ *Călători străini*, s.n., VIII, 2007: 266.

²⁰ DRĂGHICI, II, 1999: 315.

²¹ BĂDĂRĂU, CAPROȘU 2004: 294.

²² BOGDAN 1997: 82.

²³ BOGDAN 1997: 81.

²⁴ Vezi și IACOB 2001: 97-126 și HRIBAN 2012: 82-120.

cadastral realizat între 1896-1900 se observă însă că perimetrul clădirii suprapunea parțial buza râpei. În acea vreme terenul se afla în proprietatea lui Isaac Leib Rosenstein (Pl. IV). Accesul pe proprietate se făcea dinspre strada Palat, printr-un gang. Pe planul din 1896 a fost figurat respectivul zid ca secționând proprietatea lui Isaac Rosenstein, actuala construcție, aflată imediat la est de zid, pe buza platoului, neexistând încă. Deasemenea, același plan arată că zidul de sprijin nu susține nimic în treimea sa sudică, de unde izvorăște și un pâraiaș. Aceasta ne face să credem că zidul a fost construit la mijlocul secolului al XIX-lea pentru a susține noul taluz format la vest de Hanul Turcesc/Casele Ghica/Daniel (cu tot cu dependențe) prin aruncarea molozului rezultat din demolarea Curții Domnești arse, înainte de reconstrucția acesteia din 1843. Cel mai probabil, taluzul este umplut complet în spatele zidului înainte sau chiar în timpul lucrărilor de construcție ale casei Rosenstein.

Se pare că zidul de consolidare a platoului, care susținea spre vest terenul proprietății Rosenstein, a fost construit încă de la bun început într-o tehnică destul de precară, astfel încât, în iulie 1911 se afla într-o stare de degradare avansată și amenința să se prăbușească atât peste casele vecinilor, atât din strada Sf. Andrei, nr. 30, cât și din Fundacul Trei Ierarhi. Inspectorii care au verificat la fața locului situația zidului de sprijin au constatat cu acel prilej că proprietarul terenului în care este inclus și acest element de consolidare (de la adresa str. Palat, nr. 4) nu mai este Isac Rosenstein, ci Solomon Stern, iar respectivul zid era deja parțial demolat de noul proprietar. În luna iulie 1911, Solomon Stern solicită o autorizație de construcție pentru „o casă de locuință cu atenanse în curtea caselor mele din str. Palat, nr. 4”²⁵. Această nouă construcție avea să constituie nucleul clădirii demolate recent. Referatul de aprobare a autorizației menționează demolarea „cămărilor din lemn actuale”²⁶.

Instabilitatea amplasamentului provoacă însă prăbușirea unor ziduri interioare și o parte din zidul exterior, dinspre vale, ale noii construcții, constatarea fiind făcută în decembrie 1911, cauza constatată fiind subdimensionarea fundațiilor. Inspectorul, inginerul Nicolae Cugler, recomandă desfacerea zidurilor compromise și consolidarea zidăriei rămase, măsurile de reparație, de întărire a structurilor de rezistență și lucrările de construcție pentru finalizarea clădirii trebuind să fie coordonate de o **persoană competentă** (s.n.) „ceea ce până acum a lipsit”²⁷. De asemenea, se recomandă și demolarea zidului dinspre vale, rămas în picioare, acesta fiind instabil. Solomon Stern a solicitat însă, în octombrie 1911, modificarea proiectului inițial, adăugând un etaj și reducând amprenta la sol a clădirii, această cerere fiind însoțită și de o solicitare de autorizare a reparațiilor și modificărilor clădirilor adiacente stradei Trei Ierarhi. În februarie 1912 lucrările de demolare și consolidare ale noii construcții încă nu erau efectuate, proprietarul fiind somat în acest sens²⁸. Clădirea a fost finalizată abia în 1913, iar în august 1915, Solomon Stern solicita autorizarea unor lucrări de reparații la tencuieli și dușumele²⁹.

Unul dintre obiectivele principale ale proiectului de cercetare arheologică preventivă a fost și stabilirea relației dintre casa Rosenstein/Stern și zidul masiv de sprijinire a versantului platoului Curții Domnești. Acest zid a fost construit din piatră de calcar, prelucrată primar, legată cu mortar

²⁵ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria municipiului Iași, Imobile, dosar 233/4, f. 108.

²⁶ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria municipiului Iași, Imobile, dosar 233/4, f. 108v.

²⁷ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria municipiului Iași, Imobile, dosar 233/4, f. 113-113v.

²⁸ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria municipiului Iași, Imobile, dosar 233/4, f. 131.

²⁹ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria municipiului Iași, Imobile, dosar 233/4, f. 147.

de var de slabă calitate, sprijinit cu contraforți construiți din piatră și parțial din cărămidă. Paramentul acestui element de consolidare prezenta fisuri profunde, pe întreaga lungime a zidului observându-se numeroase plombe și reparații executate din zidărie din cărămidă și din beton. La baza zidului au fost realizate două galerii verticale, cu tuneluri laterale, care au servit drept spații de depozitare pentru Cooperativa „Confecția”, care a funcționat în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Între 1979-1980 se construiește un nou corp de clădire alipit zidului, care obturează complet baza acestuia și care a folosit tunelurile din zid ca spații tehnice și de depozitare. În prezent, aceste spații sunt dezafectate, galeriile fiind prăbușite parțial în mai multe zone. De altfel, cercetările arheologice din anii 2021-2022, efectuate de către cercetătorii Institutului de Arheologie din Iași, au putut scoate la iveală fundațiile acestei fabrici, cu extinderea spre est, până la baza zidului. Sub aceste fundații, la circa -3,00 m față de nivelul actual de călcare, au fost identificate inclusiv vestigii aparținând culturii Cucuteni (un complex de locuire cu două camere conservate parțial) care, însă, în lipsa posibilității conservării *in situ*, din cauza stării precare de păstrare, au fost cercetate și prelevate. Interesant este că în acest sector de cercetare din preajma zidului nu au fost surprinse și alte niveluri intermediare care să ateste existența unor complexe, spre exemplu din secolele XVIII-XIX, cum au putut fi identificate în alte puncte din cadrul zonei studiate (de exemplu, la strada Sf. Andrei, unde au fost cercetate fundațiile a două locuințe din perioada modernă și contemporană). Din punct de vedere arheologic și istoric nu s-a stabilit o relație directă între aceste galerii, realizate în zid, și casa Rosenstein/Stern, aflată deasupra acestora, la o înălțime de circa 4,5 m.

Structura zidului a fost puternic afectată de infiltrații de apă din versant, atât naturale cât și cauzate de vechile canalizări parțial funcționale, care deversează accidental în spatele zidului. De asemenea, vegetația cățărătoare și copacii crescuți pe zid au produs prin rădăcinile și ramurile lor fisuri majore afectând atât paramentul, cât și emplectonul acestuia.

Obiectivul apare menționat pentru prima dată pe planul orașului Iași din 1857, realizat de Frederic Peytavin (Pl. III). Pe planurile anterioare, din 1819 și 1844, acest zid de sprijin nu este vizibil. De altfel, modul în care este redat versantul platoului Curții Domnești/Palatului Administrativ în această zonă, pe cele două planuri menționate, nu arată un povârniș excesiv, care să necesite construcția unei astfel de sprijiniri masive. Din punct de vedere istoric, ridicarea acestui zid de sprijin la mijlocul secolului al XIX-lea a avut drept scop extinderea taluzului spre vest (spre Bahlui) pentru a mări suprafața terenului de la strada Palat. De altfel, zidul de sprijin de pe strada Palat, nr. 4 nu este singurul de acest fel ridicat la mijlocul secolului al XIX-lea. Sunt cunoscute cel puțin încă două exemple de acest gen, mai puțin masive, și ridicate paralel cu direcția pantei, pentru a proteja ulița. Primul este cel de pe latura nordică a actualei străzi Lozonschi, care taluzează terenul casei Bardasare, ridicată la finele secolului al XIX-lea. Al doilea este cel de pe latura nordică a actualei străzi Bașotă, care taluzează terenul casei Bașotă, ridicată în 1838. Acest zid de sprijin încă include fragmente de ancadramente din piatră, probabil rezultate din dezafectarea Curții din Sărărie. Am putea lega de acest tip de construcții și zidul masiv care sprijină la sud-vest terenul pe care este ridicat Palatul Mitropolitan. Acest din urmă exemplu este oarecum excentric funcțional, dat fiind că este îngropat în sol, fiind descoperit cu prilejul cercetărilor arheologice din zonă, având un rol exclusiv de consolidare a unui teren cu sol fragil.

Casa Rosenstein/Stern cu anexele sale de pe strada Palat, nr. 4 au fost grav avariate de cutremurul din 1940, conform autorizațiilor de reparații obținute în 1940 și 1941. Este aproape cert că vibrațiile au afectat și solul instabil al taluzului sprijinit de zid, dar și zidul în sine. Mai mult, marele

cutremur de la 1977 a contribuit semnificativ la destabilizarea parțială a structurilor de rezistență ale casei, ale zidului, precum și ale întregii buze a terasei superioare a Bahluiului.

Putem conchide că investigarea manierei de construcție a fundațiilor Casei Rosenstein/Stern a confirmat informațiile din documentele de arhivă și a servit la extinderea cunoștințelor privind dezvoltarea edilitară a acestei zone a orașului la finele secolului al XIX-lea – începutul veacului următor, mai ales sub aspectul inițiativei private. Amenajarea din lemn de stejar (cu stâlpi-piloți și jgheaburi), construită pentru susținerea și drenarea apelor versantului a arătat modul în care problemele de stabilitate a marginii platoului Curții Domnești au fost rezolvate, cel mai probabil la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, înainte ca acest sistem să fie înlocuit cu zidul de sprijin dinspre vest de casa Rosenstein/Stern, după depășirea acestei amenajări ca topografie și funcționalitate. De asemenea, în urma cercetărilor arheologice preventive în perimetrul casei Rosenstein nu au fost descoperite structuri arhitectonice sau amenajări în subsolul acestei clădiri, cum ar fi beciuri sau pivnițe. Un beci de mici dimensiuni, construit din piatră legată cu pământ și refăcut în secolul al XX-lea din cărămidă și ciment, în exteriorul clădirii, a fost cercetat în Cas. 12, săpată la nord de această unitate de cercetare. Deși, în fundațiile imobilului au fost depistate (pe trei dintre laturile acestor fundații) arce de descărcare, aceste elemente arhitectonice aveau doar rolul de a prelua și descărca din greutatea clădirii, fiind recomandate în cazul fundațiilor săpate în sol de umplutură. Așa cum s-a precizat deja, stratigrafia și particularitățile constructive ale casei indică faptul că nu a existat nici o relație funcțională sau structurală între casa Rosenstein/Stern și hrubele care perforază baza zidului de susținere a versantului platoului.

BIBLIOGRAFIE

- ANDRONIC 1986 Andronic, Al., *Iași până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Ed. Junimea, Iași.
- ANDRONIC 1961 Andronic, Al., *Contribuții arheologice la istoria orașului Iași în perioada feudală*, in: ArhMold, I, 271-282.
- ANDRONIC, NEAMȚU 1965 Andronic, Al., Neamțu, Eug., *Curtea domnească din Iași în lumina recentelor descoperiri arheologice*, in: *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași: cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, red. Responsabil Em. Condurachi, Ed. Academiei R.P.R., București, 247-254.
- ANDRONIC, NEAMȚU, DINU 1967 Andronic, Al., Neamțu, Eug., Dinu, M., *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, in: ArhMold, V, 169-285.
- APĂVĂLOAEI 2017 Apăvăloaei, B., *Încercări de sistematizare a orașului Iași în perioada domniilor fanariote*, in: CI, XXXVI, 155-188.
- APĂVĂLOAEI 2010 Apăvăloaei, B., *Amenajarea râului Bahlui în secolul al XVII-lea la Iași*, in: *Carpica*, XXXIX, 141-153.
- BALȘ 1905 Balș, G., *O evaluare a volumurilor de apă ale râurilor din România*, in: *Buletinul Societății Politehnice (extras)*, 110-143.
- BĂDĂRĂU, CAPROȘU 2004 Bădărău D., Caproșu I., *Iașii vechilor zidiri până la 1821*, Iași, 2004.

- BILAVSCHI, BACUMENCO-PÎRNĂU 2022 Bilavschi, G., Pîrnău, L., *Considerații preliminare privind cercetările arheologice preventive de pe strada Sf. Atanasie, nr. 1A, Municipiul Iași, în perimetrul „cimitirului turcesc”, in: Aparaschivei, D., Bilavschi, G., Pîrnău, L. (ed.), *Varia Archaeologica (II). Arheologie în pandemie. Provocări în arheologia românească în anii 2020-2021*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022, p. 271-309.*
- BILAVSCHI, BACUMENCO-PÎRNĂU 2023 Bilavschi, G., Bacumenco-Pîrnău, L., *Rezultatele preliminare ale cercetărilor arheologice preventive din orașul Iași, punctul „Casele Ghica-Daniel/Hotel St. Petersburg, in: Aparaschivei, D., Bilavschi, G., Bacumenco-Pîrnău, L. (ed.), *Varia Archaeologica (III). Situri și peisaje arheologice din spațiul românesc*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 365-406.*
- BOTEZ, PRICOP 1989 Botez, C., Pricop, A., *Tradiții ale ospitalității românești. Prin hanurile Iașilor*, Ed. Sport-Turism, București.
- BODI, SOLCANU, BEJENARU 2018 Bodi, G., Solcanu, L., Bejenaru, L., *Considerații asupra reprezentărilor de bovine în decorul pictat al ceramicii Cucuteni-Tripolie, in: CI, S.N., XXXVII, 61-84.*
- BOGDAN 1997 Bogdan, N. A., *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Ed. Technopress, Iași.
- Călători străini, s.n., VIII, 2013 *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. VIII, coord. volum D. Bușa, Ed. Academiei Române, București.
- Călători străini, s.n., VIII, 2007 *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV, coord. volum P. Cernovodeanu și D. Bușa, Ed. Academiei Române, București.
- Călători străini, II, 1970 *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, volum editat de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, Ed. Științifică și Pedagogică, București.
- CHEPTEA 2005 Cheptea, St., *Șase veacuri de istorie, in: Catedrala romano-catolică Iași*, ed. D. Doboș, Iași, Ed. „Presa Bună”, 9-61.
- CHEPTEA 1995 Cheptea, St., *Biserica romano-catolică „Adormirea Maicii Domnului” din Iași, în Europa XXI*, Iași, 270-281.
- CIHODARU, PLATON (red.) 1980 Cihodaru, C., Platon, Gh. (red. resp.), *Istoria orașului Iași*, vol. I, Ed. Junimea, Iași.
- DRĂGHICI 1999 Drăghici, M., *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, vol. I-II, Ed. Europa, Iași.
- GHERMAN 2022 Gherman, E., *Considerații arheologice și istorice, în Istoria Catedralei și a Ansamblului Mitropolitan din Iași*, coord. P. Zahariuc, Pr. M. D. Isai, Ed. Doxologia, Iași, 779-796.
- GHERMAN, ȚURCANU 1998 Gherman, E., Țurcanu, S., *Rezultatele lucrărilor de supraveghere arheologică de la Palatul Culturii din Iași, in: Ion Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, S.N., II-III (1996-1997), 101-114.*
- GIURESCU 1964 Giurescu, C. C., *Istoria pescuitului și a pisciculturii din România*, vol. I, Ed. Academiei R.P.R., București.
- GROZA et al. 2023 Groza, V.-M., Hriban, C., Bilavschi, G., Bejenaru, L., Popovici, M., Ciorpac-Petraru, O.-M., *Bioarchaeological analysis of a 17th century human skeleton discovered in the site “Rosenstein House” (Palat 4 St.) in Iași (Romania)*, in: *ArhMold*, 46 (2023), 299-318.

- HRIBAN 2012 Hriban, C., *Iașii în secolele XV-XVIII. Elemente de topografie istorică*, Ed. „Karl A. Romstorfer”, Suceava.
- IACOB 2001 Iacob, D. D., *Denumirea străzilor și numerotarea caselor din orașele și târgurile Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea. Documente*, in: *Historia Urbana*, 9 (1-2), 97-126.
- IFTIMI 2020 Iftimi, S., *Capătul „Uliței Mari” din Iași. Locurile hanurilor „Trei Ierarhi” și „St. Petersburg” (XVII-XIX)*, in: *Ioan Neculce*, seria a III-a, II, 35-48.
- IFTIMI 2019 Iftimi, S., *Planul orașului Iași de Iosif Rașec (1844). Recuperarea documentului original*, in: *Monumentul. Tradiție și viitor*, XX, 209-254.
- IFTIMI 2016 Iftimi, S., *Casele Revoluției de la 1848 din Iași. Hotelul St. Petersburg. Casa Sturdza. Casa Mavrocordat*, in: *Monumentul, Tradiție și viitor*, XVII, 2, Iași, 113-147.
- IFTIMI 2008 Iftimi, S., *Vechi planuri privitoare la Ulița Palatului Domnesc din Iași (strada Palat)*, in: *Monumentul. Tradiție și viitor*, X, Iași, 57-72.
- IFTIMI, ICHIM 2016 Iftimi, S., Ichim, A., *Strada Ștefan cel Mare Iași. Memoria monumentelor*, Ed. Palatul Culturii, Iași.
- PĂUNEL 1939 Păunel, Eug., *Otelul St. Petersburg din Iași*, in: *Din trecutul nostru*, VII, 5-7, Iași, 38-39.
- PUȘCAȘU, PUȘCAȘU 2011 Pușcașu, N. N., Pușcașu, V. M., *Biserica Sf. Gheorghe, „Mitropolia Veche” din Iași*, in: *Monumentul. Tradiție și viitor*, XIII, partea I-a, 309-364.
- PUȘCAȘU 2018a Pușcașu, V. M., *Palatul Culturii din Iași. Istorie, arheologie și restaurare. Observații de parament și rezultate ale cercetărilor arheologice preventive efectuate la edificiul Palatului Culturii din iași în etapa octombrie 2008-ianuarie 2009*, in: *CI, S.N., XXXVII*, Iași, 141-196.
- PUȘCAȘU 2018b Pușcașu, V. M., *Palatul Culturii din Iași. Studiu istoric*, in: *Ioan Neculce*, Iași, 7-26.
- PUȘCAȘU, PUȘCAȘU 1983 Pușcașu, V. M., Pușcașu, N. N., *Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașilor*, in: *RMMMMIA*, nr. 2, 29-62.
- SIBECHI 1980 Sibechi, Gh., *„Otelul” Sant Petersburg din Iași*, in: *Cercetări istorice*, S.N., XI, Iași, 399-401.
- STOICESCU 1971 Stoicescu, N., *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, Ed. Științifică, București.
- STRATULAT, ȚURCANU, SOLCAN 2013 Stratulat, L., Țurcanu, S., Solcan, L., *Cultura Cucuteni. Valori regăsite ale Preistoriei europene*, Catalog de expoziție, Ed. Palatul Culturii, Iași.
- UNGUREANU 1968 Ungureanu, Gh., *Acum 120 de ani la Otelul „Petersburg” din Iași*, in: *Magazin istoric*, anul II, nr. 4(53), aprilie 1968, 53-55.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I Location of the objective, before starting the archaeological research.
- Pl. II. Archaeological research area, on the 1819 City Plan (J. Bayardi).
- Pl. III. Archaeological research area, on the 1857 City Plan (Fr. Peytavin).
- Pl. IV. Archaeological research area, on the 1895 City Plan (Gr. Bejan).
- Pl. V. The archaeological research area, on the 1955 City Plan.
- Pl. VI. Archaeological research area, on the 1975 Iași City Plan.
- Pl. VII. General plan of Cas.13, with the uncovered archaeological features.
- Pl. VIII. Foundations of the Stern House; a – oblique aerial photograph, from the N; b – vertical aerial photograph
- Pl. IX. The foundations of the Stern House, before dismantling. The foundations discharge arches are visible.
- Pl. X. Grave M1.
- Pl. XI. Foundations of Stern House, construction details.
- Pl. XII. Foundations of Stern House, construction details.
- Pl. XIII. Feature Cx14, bulwark and drainage structure, constructive detail.
- Pl. XIV. Feature Cx14, bulwark and drainage structure, constructive details.
- Pl. XV. Feature Cx14, bulwark and drainage structure, overview (a) and detail with channel-pile assembly (b).
- Pl. XVI. Feature Cx15, Kiln 1.
- Pl. XVII. Feature Cx15, Kiln 1, details.
- Pl. XVIII. Feature Cx15, Kiln 1, details.
- Pl. XIX SE profile, overview and details.
- Pl. 20th SE profile, details.
- Pl. XXI. Aerial views at the end of the excavation.
- Pl. XXII. The central foundation pillar, at the end of the research.
- Pl. XXIII. Cas. 13. Profile SE.
- Pl. XXIV. Archaeological material discovered in Cas.13: 1, 2 - the coins discovered in correlation with grave M1. (1) m1 and (2) m2; fragments of pipes (3-5, 7): fragments of glass vessels (7, 8-10).
- Pl. XXV. Fragments of Iznik (1 – 5) and Staffordshire (6, 7) pottery.
- Pl. XXVI. Stovet ile fragments.
- Pl. XXVII. Ceramic fragments discovered in Cas. 13: fragments of lips (1, 2); candleholders (3, 4); plate (5) and jugs (6, 7).

Pl. I. Localizarea obiectivului, înainte de începerea cercetărilor arheologice.

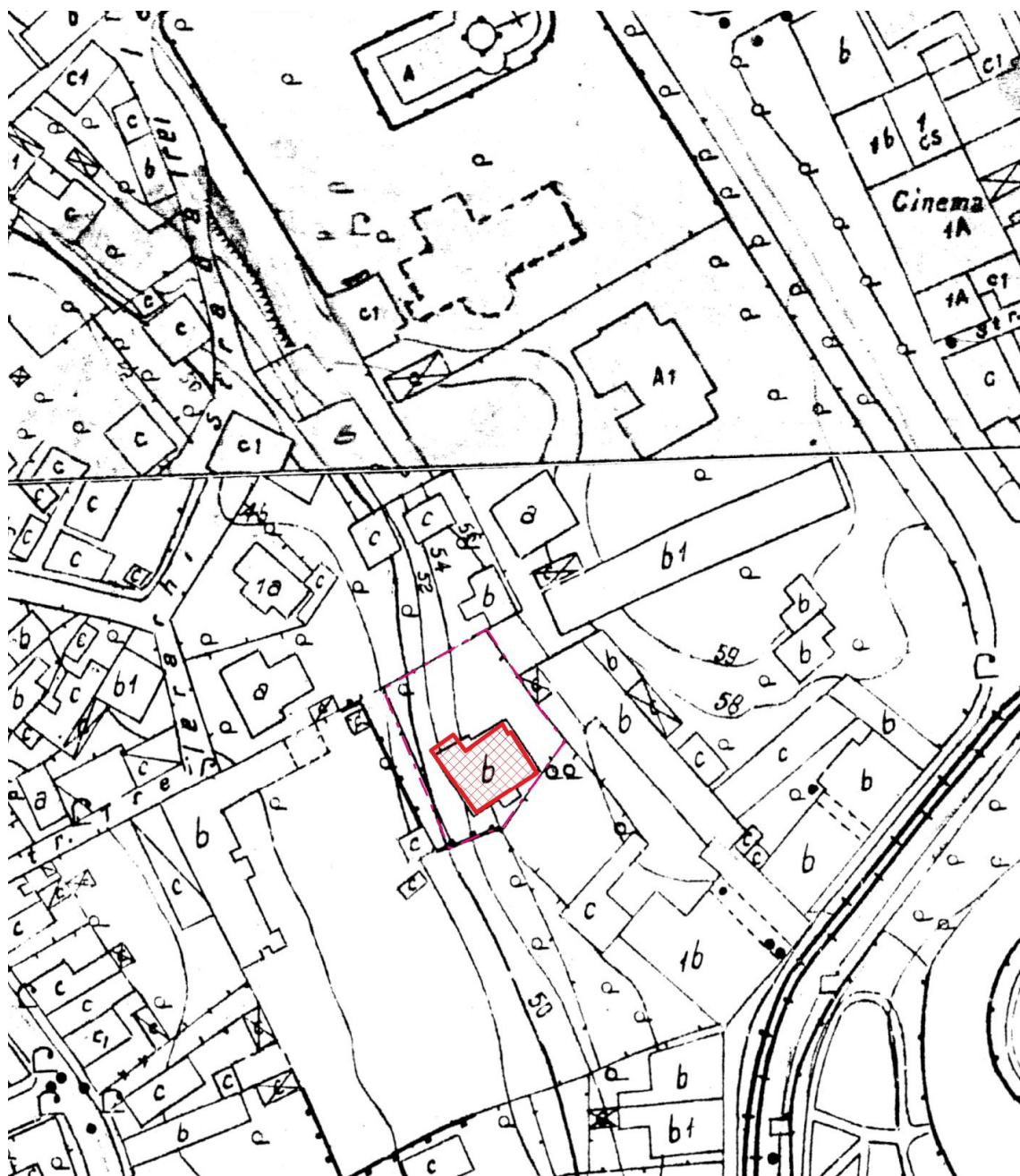
Pl. II. Zona cercetării arheologice, pe Planul Orașului Iași din 1819 (J. Bayardi).

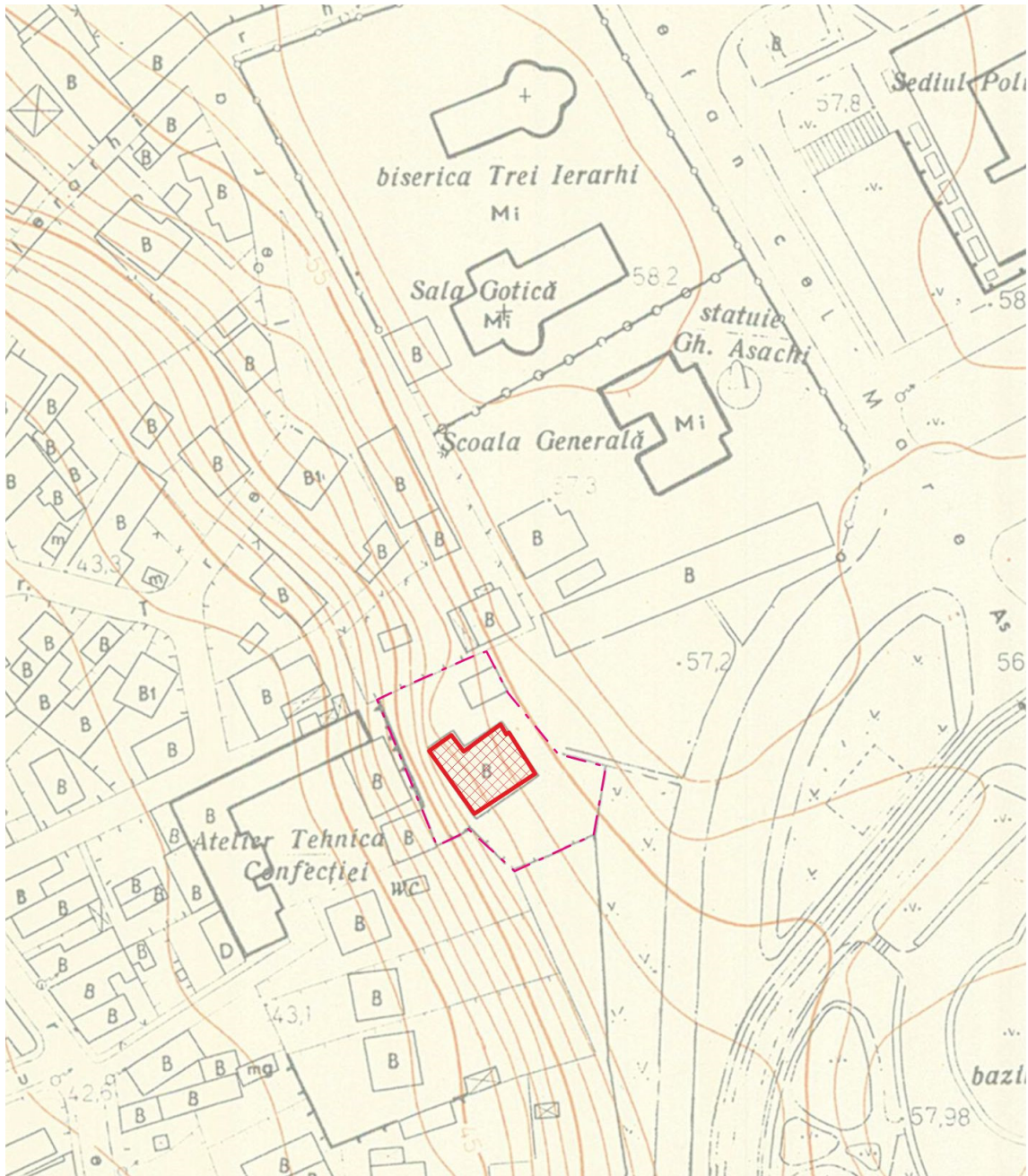
Pl. III. Zona cercetării arheologice, pe Planul Orașului Iași din 1857 (Fr. Peytavin).

Pl. IV. Zona cercetării arheologice, pe Planul Orașului Iași din 1896-1900 (Gr. Bejan).

Pl. V. Zona cercetării arheologice, pe planul din 1955.

Pl. VI. Zona cercetării arheologice, pe planul din 1975.

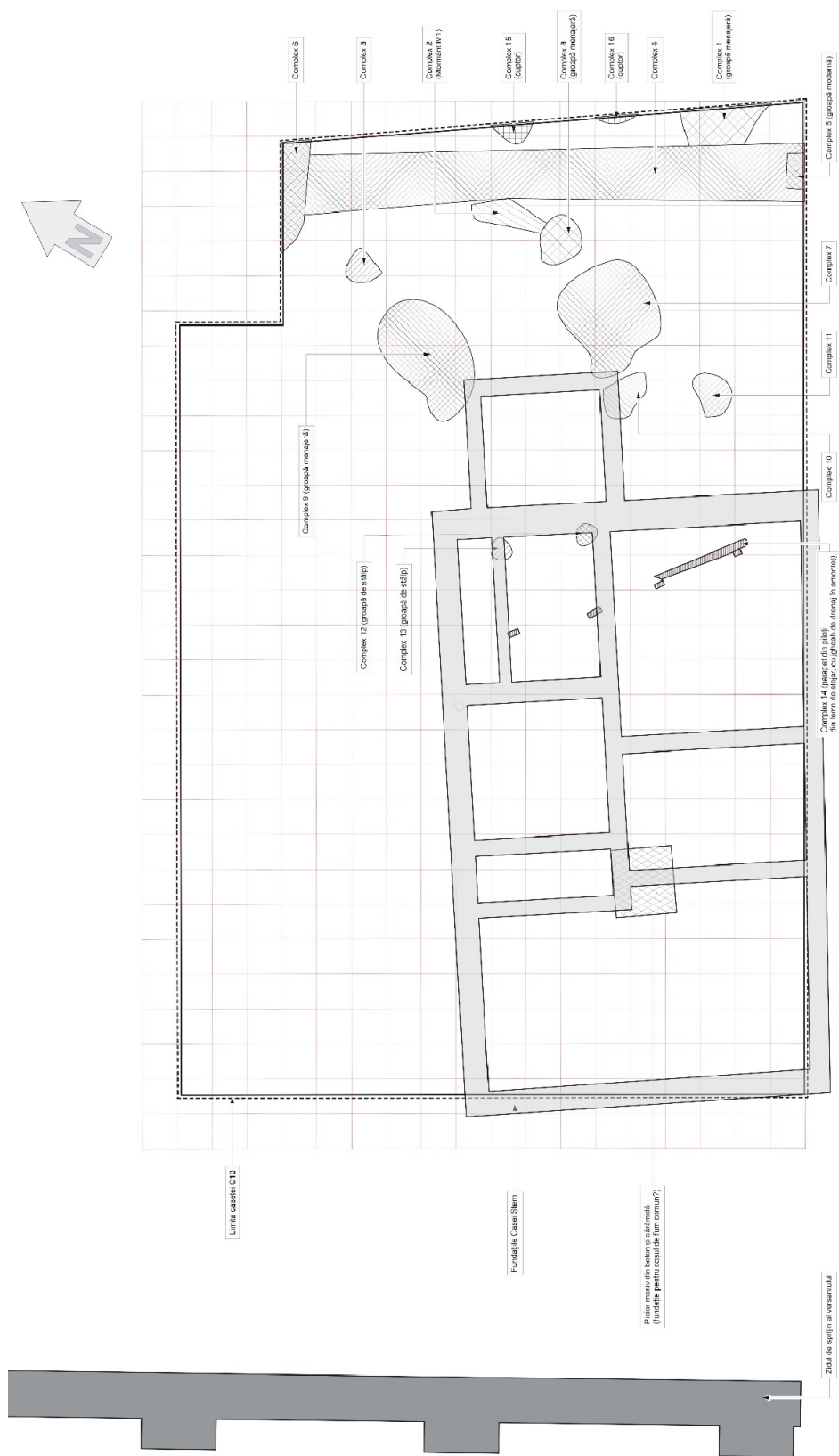

1

2

Pl. VII. Casa Stern, înainte de demolare: vedere dinspre str. Sf. Andrei (1); vedere dinspre str. Palat (2).

Pl. VIII. Conturul casei Cas. 13, cu complexele descoperite (grila de referință: 1x1 m).

1

2

Pl. IX. Fundațiile casei Stern; 1 – fotografie aeriană oblică, dinspre N; 2 – fotografie aeriană verticală.

Pl. X. Fundațiile Casei Rosenstein, înainte de demontare. Se observă arcele de descărcare din fundații.

Pl. XI. Mormântul M1.

1

2

Pl. XII. Fundațiile Casei Rosenstein, detalii constructive.

1

2

Pl. XIII. Fundațiile Casei Rosenstein, detalii constructive.

Pl. XIV. Complexul Cx14, amenajarea de susținere și drenaj a versantului, detaliu constructiv.

1

2

Pl. XV. Complexul Cx14, amenajarea de susținere și drenaj a versantului, detalii constructive.

1

2

Pl. XVI. Complexul Cx14, amenajarea de susținere și drenaj a versantului, vedere de ansamblu (a) și detaliu cu ansamblu jgheab-piloți (b).

1

2

Pl. XVII. Complexul Cx15, Cuptorul 1.

1

2

Pl. XVIII. Complexul Cx15, Cuptorul 1, detalii.

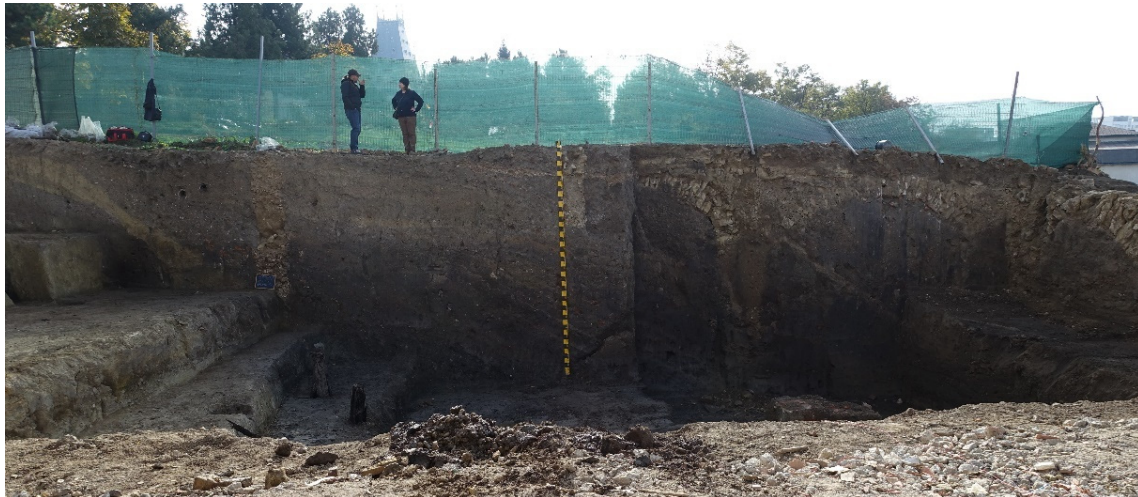

1

2

Pl. XIX. Complexul Cx15, Cuptorul 1, detalii.

1

2

Pl. XX. Profilul SE, vedere generală și detalii.

3

4

Pl. XXI. Profilul SE, detalii.

1

2

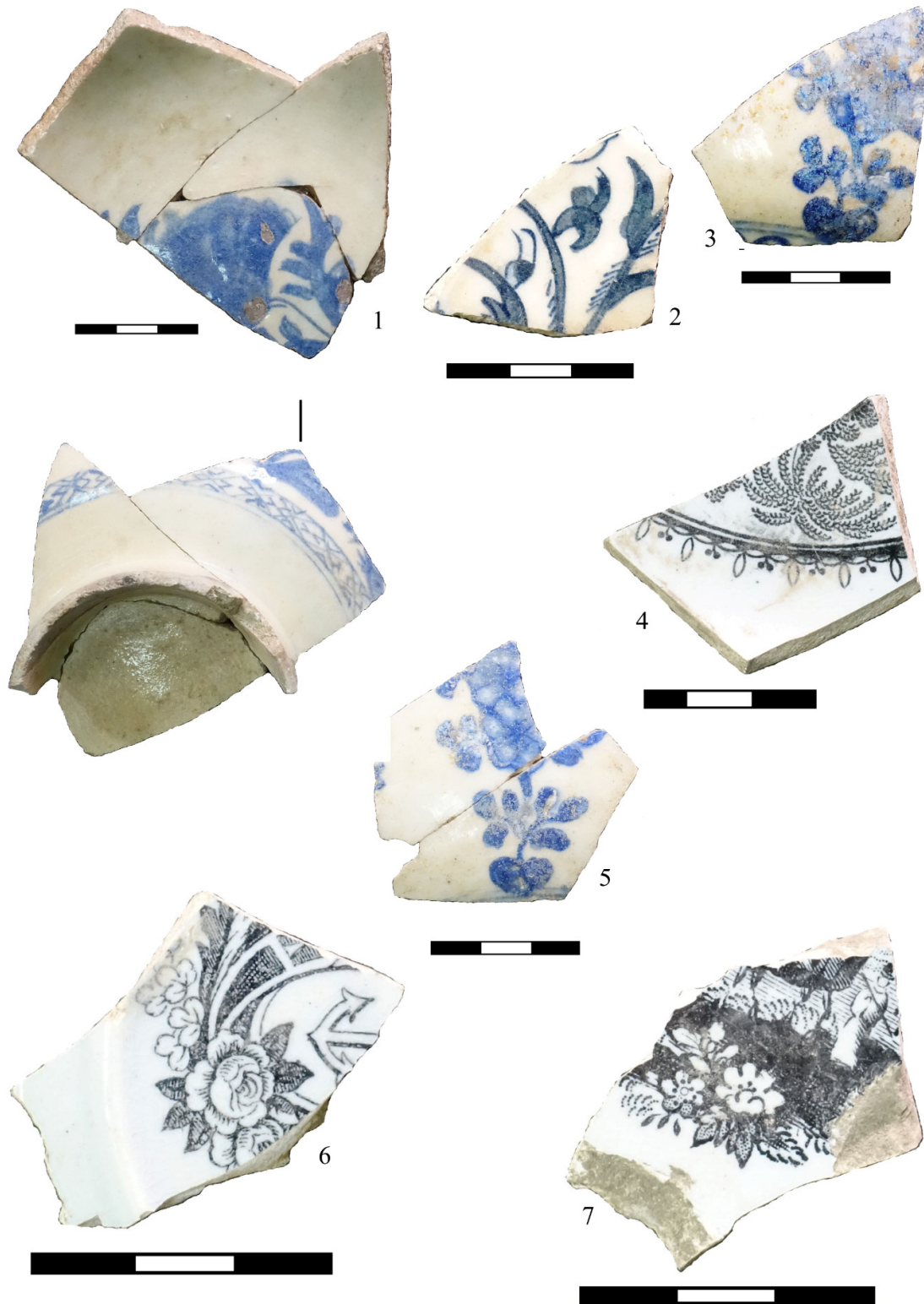
Pl. XXII. Vederi aeriene la finalul săpăturii.

Pl. XXIII. Pilonul central de fundație pentru postamentul sobelor, la finalul cercetării.

Pl. XXV. Material arheologic descoperit în Cas.13: 1, 2 - monedele descoperite în corelație cu mormântul M1. (1) m1 și (2) m2; fragmente de pipe (3-5, 7): fragmente de vase din sticlă (7, 8-10).

Pl. XXVI. Fragmente de faianță de Iznik (1 – 3, 5) și englezească (4, 6, 7).

Pl. XXVII. Fragmente de cahle.

Pl. XXVIII. Fragmente ceramice descoperite în Cas.13: fragmente de buze de oale (1, 2); sfeșnice (3, 4); strachină (5) și ulcioare (6, 7).

